

POLSKA
FENOMENOLOGIA
PRZEDWOJENNA

ANTOLOGIA
TEKSTÓW

*Profesorowi
Czesławowi Głombikowi
dedykujemy z wdzięcznością*

NR 3099

**POLSKA
FENOMENOLOGIA
PRZEDWOJENNA**

**ANTOLOGIA
TEKSTÓW**

Redakcja naukowa
Dariusz Bęben
Marta Ples-Bęben

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2013

Redaktor serii: Filozofia
Dariusz Kubok

Recenzent
Andrzej Gniazdowski

Praca naukowa finansowana w ramach programu
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”
w latach 2012–2013

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Redaktor Małgorzata Pogódek
Projekt okładki Paulina Dubiel
Redaktor techniczny Barbara Arenhövel
Korektor Marzena Marczyk
Łamanie Edward Wilk

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2203-2

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 42,5. Ark. wyd. 48,5.
Papier Alto 80 g, vol. 1.5 Cena 78 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Od redaktorów	9
Wprowadzenie	11

WCZESNE REAKCJE

Władysław Heinrich [Recenzja]: <i>Husserl Edmund: Philosophie der Arithmetik</i>	23
Edmund Husserl [Recenzja]: <i>Kazimierz Twardowski: Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen</i>	27
Jan Łukasiewicz: <i>Z posiedzeń Polskiego Towarzystwa Filozoficznego</i>	35
Bronisław Bandrowski: Psychologiczna analiza zjawiska myślenia	37
Konstanty Michalski: Reakcja przeciwko psychologizmowi w Niemczech. [Fragment]	49
List Stefana Błachowskiego do Kazimierza Twardowskiego	61
Władysław Tatarkiewicz: Szkoła fenomenologów	65
Bronisław Biegeleisen: Uśmiechy Sfinksa. Z zagadnień współczesnej filozofii. [Fragment]	73
Joachim Metallman: Krytyka zasady ekonomii [Fragment]	83
Roman Ingarden [Recenzja]: <i>Edmund Husserl: Logische Untersuchungen</i>	89

ROMAN INGARDEN

Roman Ingarden: Dążenia fenomenologów	97
List Romana Ingardena do Kazimierza Twardowskiego	163
Roman Ingarden [Sprawozdanie]: <i>O pytaniach esencjalnych</i>	169

LEOPOLD BLAUSTEIN O HUSSERLU

Leopold Blaustein: Husserłowska nauka o akcie, treści i przedmiocie przedstawienia. [Fragment]	187
Walter Auerbach [Recenzja]: <i>Blaustein Leopold: Husserłowska nauka o akcie, treści i przedmiocie przedstawienia</i>	215
Roman Ingarden [Sprawozdanie]: <i>Blaustein Leopold: Husserłowska nauka o akcie, treści i przedmiocie przedstawienia</i>	219
Leopold Blaustein: Edmund Husserl i jego fenomenologia	223

PSYCHOLOGIA OPISOWA

Kazimierz Twardowski: O czynnościach i wytworach. Kilka uwag z pogranicza psychologii, gramatyki i logiki	237
Leopold Blaustein: O naoczności jako właściwości niektórych przedstawień	263
Eugenia z Ginsbergów Blausteinowa: W sprawie pojęć samoistności i niesamoistności	283
Walter Auerbach: O wątpieniu	307
Tadeusz Witwicki: O stosunku treści do przedmiotu przedstawienia	325

RUCH FENOMENOLOGICZNY

Tadeusz Kotarbiński [Recenzja]: <i>Gallinger August: Das Problem der objektiven Möglichkeit. Eine Bedeutungsanalyse.</i>	343
Roman Ingarden [Sprawozdanie]: „Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung”	345
Czesław Znamierowski: O przedmiocie i akcie społecznym. [Fragment]	351
Roman Ingarden: Max Scheler (29 VIII 1874–19 V 1928)	357
Bogdan Suchodolski [Recenzja]: <i>Scheler Max: Die Wissensformen und die Gesellschaft. Probleme einer Soziologie des Wissens</i>	365
Roman Ingarden [Sprawozdanie]: Reinach Adolf: <i>Gesammelte Schriften</i>	369
Tadeusz Juliusz Kroński [Recenzja]: Filozofia i świat naiwny	373

W KRĘGU ESTETYKI FENOMENOLOGICZNEJ

Manfred Kridl: Wstęp do badań nad dziełem literackim. [Fragment]	383
Wacław Borowy: Szkoła krytyków. [Fragment]	389
Stefania Skwarczyńska: Przedmiot, metoda i zadania teorii literatury. [Fragment]	395
Julian Krzyżanowski: W poszukiwaniu teorii literatury. [Fragment]	401
Zygmunt Łempicki [Recenzja]: <i>O poznawaniu dzieła literackiego</i> Romana Ingardena	405
Stefan Szuman [Recenzja]: Nowa książka prof. R. Ingardena	415
Tadeusz Grabowski: Fenomenologia w krytyce literackiej	423
Leon Chwistek: Tragedia werbalnej metafizyki. Z powodu książki dr. Ingardena <i>Das literarische Kunstwerk</i> .	427
Leopold Blaustein [Recenzja]: <i>Ingarden Roman: Das literarische Kunstwerk. Eine Untersuchung aus dem Grenzgebiet der Ontologie, Logik und Literaturwissenschaft</i>	453
Tadeusz Juliusz Kroński [Recenzja]: <i>Ingarden Roman: Das literarische Kunstwerk. Eine Untersuchung aus dem Grenzgebiet der Ontologie, Logik und Literaturwissenschaft</i>	459
Henryk Elzenberg [Recenzja]: <i>Ingarden Roman: Zagadnienie tożsamości dzieła muzycznego</i>	465
Zygmunt Łempicki: W sprawie uzasadnienia poetyki czystej	467
Leopold Blaustein: O imaginatywnym świecie sztuki	485
Zofia Lissa: Muzyka i film [Fragment]	493

ROMAN INGARDEN W POLEMIKACH

Roman Ingarden [Recenzja]: <i>Chwistek Leon: Wielość rzeczywistości</i>	503
Leon Chwistek: Krótka rozprawa z Panem Romanem Ingardenem, doktorem uniwersytetu fryburskiego	519
Tadeusz Kotarbiński: O istocie doświadczenia wewnętrznego	523
Roman Ingarden: W sprawie „istoty doświadczenia wewnętrznego”	535
Dyskusja w sprawie ekspresji estetycznej (Stanisław Ossowski, Roman Ingarden).	557
Roman Ingarden: Próba przebudowy filozofii przez neopozytywistów	561

VARIA

Aleksander Rozenblum [Sprawozdanie] <i>O teorii poznania Husserla</i> . . .	571
Henryk Mehlberg [Recenzja]: <i>Husserl Edmund: Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins</i>	575
Zygmunt Zawirski: Rozwój pojęcia czasu. [Fragment]	583
Stanisław Ignacy Witkiewicz: Stosunek wzajemny nauki i filozofii. [Fragment]	589
Józef Roskwitalski: Metoda fenomenologiczna. [Fragment]	593
Józef Pastuszka: Współczesne kierunki filozofii	597
List Stanisława Ignacego Witkiewicza do Romana Ingardena z dnia 20 października 1936 roku	613
Irena Krzemicka: Filozofia Edmunda Husserla	615
Biogramy (<i>opracowała Marta Ples-Bęben</i>)	627
Kalendarium (<i>opracował Dariusz Bęben</i>)	659
Indeks osobowy	673

Od redaktorów

Opracowując teksty zebrane w antologii, dokonaliśmy drobnych poprawek i uzupełnień. Uwspółcześiliśmy interpunkcję, ortografię oraz poprawiliśmy drobne literówki. Brakujące słowa lub sylaby uzupełniliśmy, oznaczając je nawiasem kwadratowym.

Zachowaliśmy przypisy, które wprowadzili Autorzy, natomiast przypisy redakcyjne oznaczyliśmy asteryskiem. W każdym z zamieszczonych tekstów pierwszy przypis redakcyjny odsyła do pierwodruku.

Wprowadzenie

Edmund Husserl, wydając ponad sto lat temu swe *Badania logiczne* (1900–1901), zapewne nie przypuszczał, że fenomenologia już niedługo stanie się jednym z najważniejszych, a zarazem najbardziej popularnych kierunków filozoficznych. I choć w pierwszej połowie dwudziestego wieku nie opublikował zbyt wielu prac, to jednak stopniowo – a rozpoczęło się to od monachijskich uczniów Theodora Lippsa – przybywało w Getyndze kolejnych studentów, chcących posłuchać filozofa, który ostatecznie przewyciężył psychologizm, a swym hasłem „powrotu do rzeczy samych” otworzył nowe możliwości przed filozofią. Od 1902 roku, w którym na słynną już przejażdżkę rowerową (z Brunszwiku do Getyngi) wybrał się do Husserla Johannes Daubert, *ruch fenomenologiczny* stał się faktem¹.

Obecność Polaków na wykładach Husserla i ukazanie się pierwszych analiz fenomenologicznych w polskiej literaturze pozostawało kwestią czasu. Jedyną niewiadomą było to, jak przyjęta zostanie fenomenologia w kraju, ilu znajdzie zwolenników, jak głęboko zakorzeni się wśród, mocno już okopanych, obozów filozofii analitycznej i szeroko rozumianej filozofii katolickiej na ziemiach polskich.

Zadaniem prezentowanej antologii jest próba ukazania polskiego wkładu w historię fenomenologii. Zebrane przez nas teksty mają stanowić uzasadnienie tezy, zgodnie z którą fenomenologia była wyraźnie obecna w polskich dyskusjach filozoficznych. I choć nie nadawała im głównego tonu, to jednak nie można było przejść wobec niej obojętnie.

Oczywiście, nie wszystkie teksty opublikowane w antologii napisali fenomenolodzy. Znajdziemy w zbiorze także jej zaciętych krytyków. Na-

¹ Por. K. Schumann: *Daubert-Chronik*. In: Idem: *Selected Papers on Phenomenology*. Eds. C. Leijenhorst, P. Steenbakkers. Dordrecht 2004, s. 288 i nast.

szym celem jest bowiem ukazanie szerszego horyzontu rozwoju i recepcji fenomenologii w okresie przedwojennym, w tym także polemicznych i krytycznych odniesień.

Antologia zawsze jest wyborem w pewnej mierze arbitralnym. Chodzi o to, by jednak przypadkowość ograniczyć do minimum. Świadomi trudności, jakie postawił przed nami wybór tematu – rezygnując z odpowiedzi na pytanie: kto był, a kto nie był fenomenologiem? – zamieściliśmy w niniejszej antologii rozprawy, które w wielu aspektach i kontekstach podejmują wątki charakterystyczne dla fenomenologii, co z kolei daje możliwość prześledzenia dziejów jej polskiej recepcji, a jednocześnie nakreślenia kierunków jej rozwoju.

1.

Otwierająca antologię część przedstawia pierwsze teksty polskich myślicieli dotyczące fenomenologii Edmunda Husserla. Historię najwcześniejszych spotkań Polaków z twórcą fenomenologii szczegółowo opisał w swej książce *Husserl i Polacy* Czesław Głombik². Jedną z wielu zalet książki Głombika jest obalenie mitu, zgodnie z którym fenomenologia w Polsce ograniczała się wyłącznie do Romana Ingardena. Pierwsze bowiem reakcje na fenomenologię odnotowano jeszcze przed jego przybyciem do Getyngi.

Historia rozpoczyna się w 1895 roku, kiedy to Władysław Heinrich, świeżo upieczony doktor, którego wypromował Richard Avenarius w Wiedniu, publikuje w czasopiśmie „Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie” „umiarkowanie przychylną recenzję”³ z Husserlowskiego dzieła *Philosophie der Arithmetik*. I choć omówienie to nie zyskało takiego rozgłosu, jak (mniej przychylna zresztą) recenzja autorstwa Gottloba Fregego, to jednak w polskiej recepcji fenomenologii zajmuje ona miejsce szczególne, będąc prawdopodobnie pierwszą wzmianką o Husserlu napisaną przez Polaka.

W 1901 roku Edmund Husserl objął katedrę filozofii na Uniwersytecie Georga-Augusta w Getyndze. Był to ośrodek, który przyciągał wielu studentów z zagranicy, szczególną zaś sławą cieszyły się wydziały matematyczny i psychologiczny. Matematyk David Hilbert oraz psycholog

² Por. C. Głombik: *Husserl i Polacy. Pierwsze spotkania, wczesne recepcje*. Katowice 1999.

³ Por. M. Farber: *The Foundation of Phenomenology. Edmund Husserl and the Quest for Rigorous Science of Philosophy*. London–Frankfurt am Main 2006, s. 54.

Georg Elias Müller niczym dwa wielkie magnesy przyciągali do siebie najzdolniejszą młodzież ówczesnej Europy. Wykłady i seminaria filozofa Edmunda Husserla, zanim stały się głównym celem młodych filozofów, traktowano zazwyczaj jako zajęcia uzupełniające. Tak było w przypadku Bronisława Bandrowskiego oraz Stefana Błachowskiego, którzy – z inicjatywy Kazimierza Twardowskiego – przybyli do Getyngi w celu odbycia studiów psychologicznych. Poświęcając się głównemu kierunkowi swych studiów, stopniowo zapoznawali się z fenomenologią, czego przejawy – poza uczestnictwem w wykładach i seminariach Husserla – widać w prezentowanych tekstach ich autorstwa.

Przeważnie jednak psychologowie, filozofowie czy matematycy przechodzili w tym czasie obojętnie lub niechętnie wobec fenomenologii. I właśnie taki krytyczny głos, niepozbawiony złośliwości, ale – jak myślimy – charakterystyczny dla sporej części środowiska naukowego w Polsce, przedstawił Bronisław Biegeleisen.

Nie mogło zabraknąć w tym rozdziale Kazimierza Twardowskiego, wywodzącego się przecież, podobnie jak Husserl, z Brentanowskiej szkoły. Rola Twardowskiego w recepcji fenomenologii – mimo pewnego sceptycyzmu wobec tego ruchu, a Romana Ingardena w szczególności – była bez wątpienia znacząca. Najlepszym tego przykładem jest recenzja Husserla – nieopublikowana za jego życia – z *Zur Lehre von Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*, stanowiąca znaczący etap na jego drodze od Brentanowskiej psychologii opisowej do fenomenologii.

Jak wiadomo, pierwsze reakcje na fenomenologię miały związek z wpływem, jaki wywarł 1. tom *Badań logicznych*. Mamy tu na myśli genezę całego ruchu antynaturalistycznego. Dostrzeżono to także w Polsce. I tak, Jan Łukasiewicz już w 1904 roku na posiedzeniu Polskiego Towarzystwa Filozoficznego przedstawił antypsychologistyczne tezy Husserla.

W tym czasie zaszły również dwa inne ważne wydarzenia. Pierwsze z nich to ukazanie się artykułu Władysława Tatarkiewicza *Szkoła fenomenologów* w 1913 roku. Był to pierwszy, napisany w języku polskim artykuł, w całości poświęcony fenomenologii Husserla i jego szkoły. Pierwsza z kolei praca awansowa, oparta na rozważaniach fenomenologicznych, powstała w Lowanium, gdzie – późniejszy wybitny mediewista – Konstanty Michalski w 1911 roku obronił doktorat, którego fragment przedstawiamy w antologii. Rozdział zamyka recenzja Romana Ingardena z drugiego wydania *Badań logicznych*, pierwszy opublikowany tekst polskiego fenomenologa.

2.

Już pod koniec drugiej dekady dwudziestego wieku na pierwszy plan wysunął się Roman Ingarden. W kolejnych latach odgrywał na tyle dominującą rolę w polskiej fenomenologii, że można było odnieść wrażenie, iż był on wówczas jedynym polskim fenomenologiem. W pewnym sensie reprezentował funkcję rzecznika fenomenologii w Polsce – zresztą z namaszczenia samego Husserla. Podobnie, jak to było z Janem Patočką w Czechosłowacji.

Z oczywistych względów wybór tekstów Ingardena do antologii okazał się bardzo trudny. W interesującym nas okresie Ingarden publikował bardzo dużo, zarówno w Polsce, jak i Niemczech. Lecz nie o ilość tu chodzi, lecz o to, że większość z tych tekstów – poczynając od dysertacji poświęconej fenomenologicznej krytyce Bergsona, przez teksty publikowane w „Roczniku Fenomenologicznym”, na dziełach estetycznych kończąc – stanowiła kamienie milowe w rozwoju fenomenologii. Jako że i w innych rozdziałach antologii twórczość Ingardena będzie powracać, zdecydowaliśmy się przypomnieć w tej części przede wszystkim słynny artykuł *Dążenia fenomenologów*. Celem opublikowanej w „Przeglądzie Filozoficznym” rozprawy, mającej w pewnym sensie charakter wprowadzenia do fenomenologii, było pokazanie polskim filozofom – niechętnym wobec tego kierunku – czym właściwie jest fenomenologia.

3.

Jeżeli prześledzimy dorobek Romana Ingardena w latach międzywojennych, to bez trudu zauważymy, że sporą jego część stanowią teksty polemiczne. Są one bardzo ważnym punktem w rozwoju fenomenologii w Polsce, ponieważ w pewnej mierze wymusiły na „przeciwnikach” poważniejsze studia nad fenomenologią. Roman Ingarden w trakcie całej swej działalności dawał wyraz przekonaniu, że filozofowie polscy wiedzą o fenomenologii za mało, a to, co wiedzą, ma raczej charakter przyczynkarski niż naukowy. I to zapewne główny powód owej polemicznej pasji Ingardena.

Nie wszystkie debaty toczyły się na tym samym poziomie. Niektórym z nich towarzyszyła postawa niemal wroga. Szczególnie widać to w polemice z Chwistkiem. Ingarden, za namową Twardowskiego, niezwykle ostro rozprawił się z *Wielością rzeczywistości*, co nie pozostało bez echa.

Kilka lat później, w swym słynnym tekście *Tragedia werbalnej metafizyki*, pisał Chwistek: „Porozumienie wymagałoby od fenomenologów rezygnacji z marzeń, które stały się jądrem ich życia, od nominalistów jakiegoś niesamowitego objawienia, które narzuciłoby im całe światy tam, gdzie widzą pustkę i nicość. Na wieki oskarżać nas będą fenomenolodzy o krótkowzroczność lub zgoda o ślepotę, a my oskarżać ich będziemy o naiwność i zaślepienie”⁴.

Dużo bardziej merytoryczna była dyskusja z Tadeuszem Kotarbińskim o roli doświadczenia wewnętrznego oraz kwestii istnienia bytów idealnych. Autor *Sporu o istnienie świata* wielokrotnie prezentował swe zarzuty wobec autorytarnego stanowiska szeroko rozumianej filozofii analitycznej. Mamy tu na myśli między innymi wykład Ingardena, wygłoszony przezeń na VIII Międzynarodowym Kongresie Filozoficznym w Pradze w 1934 roku, który tu publikujemy.

4.

Na osobną część antologii zasłużył sobie Leopold Blaustein. Był on bodaj najwszechstronniejszym badaczem związanym z polskim ruchem fenomenologicznym. Co więcej, w odniesieniu do niektórych jego badań, między innymi tych poświęconych problematyce mediów, można mówić nawet o charakterze prekursorskim. Trzeba jednak zastrzec, że sam raczej uważał się za „twardowszczyka” aniżeli za fenomenologa. Zajmowały go bardziej kwestie estetyczne i psychologiczne niż epistemologiczne. Warto zaznaczyć, że staraniom między innymi Zofii Rosińskiej zawdzięczamy to, że w ostatnich latach o Blausteinie pisze się coraz więcej. Nie brakuje również nowych wydań jego pism⁵.

W tej części skupiliśmy się na Blausteina recepcji fenomenologii Husserla. I tak, zamieściliśmy obszerny, krytyczny fragment jego rozprawy doktorskiej *Husserlowska nauka o akcie, treści i przedmiocie przedstawienia*. Książka ta była pierwszą polską monografią dotyczącą fenomenologii Husserla. Uzupełnienie doktoratu stanowi artykuł przeglądowy, a także nieco wspomnieniowy – Blaustein studiował bowiem u Husserla we Fryburgu – zatytułowany *Fenomenologia Edmunda Husserla*. Dodaliśmy także dwie recenzje dotyczące wspomnianej dysertacji: pierwszą (sprawo-

⁴ L. Chwistek: *Tragedia werbalnej metafizyki*. (Z powodu książki dra Ingardena „*Das literarische Kunstwerk*”). „Kwartalnik Filozoficzny” 1932, t. 10, z. 1, s. 49.

⁵ Por. Z. Rosińska: *Blaustein. Koncepcja odbioru mediów*. Warszawa 2011.

zdawczą) – autorstwa Waltera Auerbacha, drugą zaś (bardziej polemiczną) – napisaną przez Romana Ingardena.

5.

Rozważania fenomenologiczne pozytywnie przyjęli ci spośród lwowskich uczniów Kazimierza Twardowskiego, którzy zajmowali się szeroko rozumianą psychologią opisową. Nowa, fenomenologiczna teoria świadomości i przeżycia umożliwiła im poszerzenie oraz pogłębienie swych psychologicznych badań.

Trzeba pamiętać, że większość z interesujących nas tu psychologów i filozofów pozostawała także w bliskim kontakcie z Romanem Ingardenem. Uczestniczyli oni nie tylko w lwowskich zajęciach polskiego fenomenologa, lecz także czynnie udzielali się w kierowanej przezeń Sekcji Teorii Poznania, działającej w ramach Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Niewątpliwie, mieli oni poczucie wspólnego Brentanowskiego dziedzictwa, do którego nawiązywali przecież zarówno Twardowski, jak i Husserl. Byli również świadomi tego, że nie uprawiają fenomenologii w ścisłym tego słowa znaczeniu. Zresztą i Ingarden zarzucał między innymi Blausteinowi dogmatyczne trzymanie się koncepcji Twardowskiego i Brentana.

Teksty psychologów i filozofów z kręgu Kazimierza Twardowskiego zajmują istotne miejsce w niniejszej antologii. Po pierwsze, chcemy przypomnieć ważny artykuł samego Twardowskiego (*O czynnościach i wytworach*), w którym wskazuje różnicę dzielącą psychologię i logikę, zbliżając się wyraźnie ku stanowisku Husserla z okresu *Badań logicznych*. Następnie prezentujemy kilka tekstów jego uczniów, którzy – zgodnie z metodologicznymi założeniami swego nauczyciela – zajmowali się konkretnymi zagadnieniami: Walter Auerbach – fenomenem wątpienia, Leopold Blaustein – zagadnieniem naoczności, Tadeusz Witwicki – relacją treści do przedmiotu przedstawienia, a Eugenia Ginsberg – problemem samoistności i niesamoistności.

Głębia fenomenologicznych analiz połączona z jasnością analitycznego przedstawienia czyni z tych przyczynków niezwykle interesujące, a przy tym aktualne studia. Wielka szkoda, że wojna przerwała ten ciekawie zapowiadający się kierunek, który z czasem mógłby przybrać formę fenomenologicznie zorientowanej psychologii opisowo-analitycznej.

Jeżeli jesteśmy już przy uczniach Kazimierza Twardowskiego, to warto przy tej okazji wspomnieć o związkach między przedstawicielami

Szkoły Lwowsko-Warszawskiej i fenomenologii. Jest to niezwykle interesujące zagadnienie, zasługujące na odrębne studium. Wynika to ze złożoności zarówno fenomenologii, jak i Szkoły. Kilka wniosków wydaje się jednak oczywistych. Po pierwsze: reprezentanci Szkoły Lwowsko-Warszawskiej podzielali – niemal jednogłośnie – krytykę psychologizmu przeprowadzoną w 1. tomie *Badań logicznych*. Po drugie: podejmowali oni – sporadycznie, lecz wnikliwie – dyskusję z Husserlowską teorią znaczenia, przedstawioną w 2. tomie *Badań logicznych*. Po trzecie: krytycznie – bez wyjątku – odnosili się do transcendentnej fazy fenomenologii Husserla, uważając ją za nienaukową i mętną. Niektóre z tekstów zebranych w antologii – autorstwa przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej – dobrze te tezy ilustrują.

6.

Jedną z części postanowiliśmy poświęcić polskim odwołaniom oraz komentarzom odnoszącym się do innych – poza Husserlem – przedstawicieli ruchu fenomenologicznego. Rozwojowi fenomenologii niemal od samego początku towarzyszy spór wokół jej najważniejszych zasad. Przejawia się to w powstawaniu jej różnych wariantów, to znaczy: fenomenologii psychologicznej (Alexander Pfänder, Moritz Geiger), aksjologicznej (Max Scheler, Dietrich von Hildebrand), ontologicznej (Adolf Reinach, Hedwig Conrad-Martius) czy egzystencjalnej (Martin Heidegger)⁶.

W historii fenomenologii bywało tak, że rozłam wśród fenomenologów pociągał za sobą odkrycie nowego pola badawczego – nowej drogi filozofowania – w którym fenomenologia mogła się zakorzenić. Jak wiadomo, Husserla interesowały głównie zagadnienia epistemologiczne. Badania Reinacha, Pfändera, a nade wszystko Schelera pokazują jednak, że metoda fenomenologiczna może mieć również zastosowanie w naukach prawnych czy społecznych.

Wybrane teksty, między innymi Bogdana Suchodolskiego, Romana Ingardena, Czesława Znamierowskiego, Tadeusza Kotarbińskiego, Tadeusza Krońskiego, pokazują, że znajomość dorobku ruchu fenomenologicznego także została w Polsce odnotowana.

⁶ Por. H. Spiegelberg: *The Phenomenological Movement. A Historical Introduction*. Vol. 1. The Hague 1969, s. 1 i nast.

7.

Pod koniec lat dwudziestych Roman Ingarden rozpoczął studia nad dziełem literackim, w których rezultacie wydał w 1928 roku rozprawę *Das literarische Kunstwerk*. I chociaż – jak wskazuje jej podtytuł: *Eine Untersuchung aus dem Grenzgebiet der Ontologie, Logik und Literaturwissenschaft* – nie była to praca ściśle związana z obszarem badawczym estetyki, to jednak wywołała ona żywą dyskusję zarówno wśród teoretyków, jak i krytyków literatury. To samo zresztą dotyczyło kolejnych dzieł estetycznych Ingardena. W latach trzydziestych dwudziestego wieku trwała ożywiona dyskusja poświęcona metodologicznym i filozoficznym podstawom dzieła literackiego. W dyskusji zabierali głos tej miary badacze, co Manfred Kridl, Juliusz Kleiner, Stefan Kołaczkowski, Stefania Skwarczyńska czy Waclaw Borowy. W tym rozkwicie (choć wielu mówiło raczej o chaosie) badań filozoficzny głos Ingardena zabrzmiał bardzo wyraźnie, co potwierdza wydźwięk jego rozpraw. Część badaczy uznawała przełomowy charakter badań Ingardena, choć czyniła to niewątpliwie z pewną rezerwą. Potwierdzać to może opinia wyrażona przez Juliana Lewańskiego: „»Husserlizm« lwowskiego badacza powoduje pewien niepokój tam, gdzie chodzi o stanowisko teoriopoznawcze, gdy jednak owe założenia przyjmujemy, »nauka o literaturze« wyda się zwartym, konsekwentnym systemem”⁷.

W antologii nie prezentujemy tekstów estetycznych samego Ingardena, koncentrując się na publikacjach stanowiących reakcję na Ingardenowską koncepcję. W części zatytułowanej *W kręgu estetyki fenomenologicznej* znajdują się między innymi prace M. Kridla, S. Skwarczyńskiej, H. Elzenberga, S. Szumana.

Należy w tym miejscu podkreślić, że estetyka fenomenologiczna w Polsce doczekała się także – niezależnie od Ingardena – swoich oryginalnych koncepcji. Mamy tu na myśli przede wszystkim prace Zygmunta Łempickiego oraz Leopolda Blausteina. Śmiało, by nie powiedzieć: pioniersko, rozwijali oni estetykę fenomenologiczną, wskazując na niesamowite możliwości adaptacji metody fenomenologicznej do konkretnych działań artystycznych.

⁷ J. Lewański: *O systemie wiedzy o literaturze*. „Ruch Literacki” 1937, r. 12, nr 3–4, s. 61.

8.

W ostatniej części antologii znalazły się teksty, które trudno było przyporządkować do innych jej części, ale są na tyle interesujące, że nie chcieliśmy ich pominąć. Wśród nich nie mogło zabraknąć rozprawy największego polemisty okresu międzywojennego – Stanisława Ignacego Witkiewicza – dotyczącej relacji nauki i filozofii. Zajmującym dodatkiem jest wyimek z korespondencji Witkacego z Romanem Ingardenem. Prezentujemy też artykuły Józefa Pastuszki i Józefa Roskwitalskiego, a także sprawozdanie z referatu, który na spotkaniu Warszawskiego Instytutu Filozoficznego wygłosił „polski Johannes Daubert” – Aleksander Rozenblum. Całość zamyka wspomnieniowy tekst poświęcony pamięci Edmunda Husserla, autorstwa uczennicy Romana Ingardena – Ireny Krzemickiej.

*

*

*

Na zakończenie tych wstępnych uwag wypadnie spytać o obraz fenomenologii w Polsce w latach przedwojennych, jaki rysuje się na podstawie tekstów zebranych w prezentowanej antologii.

Otóż z całą pewnością jest to obraz bardzo interesujący, pokazujący bogactwo i wielowątkowość wczesnej polskiej recepcji fenomenologii. Po pierwsze, zdecydowanie można stwierdzić, że myśl fenomenologiczna była obecna w polskim życiu filozoficznym – między innymi w wykładach i podczas seminariów prowadzonych na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, w rozprawach ukazujących się w najważniejszych czasopiśmie specjalistycznych, takich jak „Przegląd Filozoficzny”, „Ruch Filozoficzny”, czy w wystąpieniach referowanych podczas zjazdów filozoficznych – zarówno polskich, jak i światowych.

Prezentowane teksty stanowią jedynie namiastkę fenomenologicznej działalności w Polsce międzywojennej. Historia polskiej fenomenologii tak zwanej drugiej fali (lata 1918–1939), wciąż czeka na opracowanie. Mamy nadzieję, że niniejsza antologia wraz dołączonymi do niej biogramami i kalendarium, okażą się dobrym wstępem do tego niewątpliwie istotnego i potrzebnego przedsięwzięcia. Kalendarium umożliwi rozwiązanie przemian zachodzących w polskiej refleksji fenomenologicznej w kontekście rozwoju całego ruchu fenomenologicznego. Ułatwia także całościowe spojrzenie na drogi, którymi fenomenologia wkraczała do polskiego życia filozoficznego.

Choć fenomenologia w Polsce pozostawała zdominowana przez Romana Ingardena, okazała się wszechstronna. Filozofowie, nawiązujący do

metody fenomenologicznej i korzystający z niej, niejednokrotnie pokazywali, jak szerokie jest spektrum jej zastosowania. Opierając się na przesłankach płynących z lat powojennych oraz z krakowskiej działalności Romana Ingardena, można zaryzykować stwierdzenie, że gdyby nie II wojna światowa, polska fenomenologia z pewnością znacząco urosłaby w siłę.

Redaktorzy

Indeks osobowy

- Adamczewski Stanisław 425
Adler Alfred 669
Ajdukiewicz Kazimierz 272, 280, 514,
543, 614, 627, 630, 652, 653, 662,
668, 669
Allesch Johannes Gustav von 468
Ammann Hermann 667
Antyfont 311, 322
Arendt Hannah 665, 667
Arystoteles 49, 50, 53, 69, 259, 264,
265, 313, 429, 449, 479, 605, 644
Auerbach Walter 16, 215, 307, 627, 664,
666, 668
Augustyn z Hippony 581, 648
Aureliusz Marek 634
Avenarius Richard 12, 83, 84, 85, 87,
194, 374, 635
B
Baczko Bronisław 627, 641
Bad Hirszt 629, 630
Bain Alexander 42, 43, 47
Bandrowski Bronisław 13, 37, 628, 661
Bannes Joachim 398, 599, 608
Baron Alfons 629, 630
Baumann Julius 649
Bautro Eugeniusz 666
Becker Oskar 164, 221, 229, 599, 665,
666, 667, 668
Bekrycht Tomasz 353
Beltrami Eugenio 520
Bergmann Julius 240, 245,
Bergson Henri 14, 67, 79, 114, 117, 143,
158, 419, 423, 503, 505, 506, 507,
508, 519, 520, 633, 636, 652, 664
Berkeley George 153, 284, 337, 377, 573
Bernanos Georges 445
Bernet Rudolf 575,
Bernulli Daniel 601
Bęben Dariusz 25
Biegański Władysław 661
Biegeleisen-Żelazowski Bronisław 13,
73, 629, 662
Bielacki Marek 650
Biemel Marly 157, 158, 225, 601
Biernacki Andrzej 632
Binet Alfred 40
Binswanger Ludwig 666
Blaustein Leopold 15, 16, 18, 22, 166,
186, 187, 215, 216, 217, 219, 220, 223,
263, 266, 291, 334, 335, 408, 453,
485, 599, 629, 630, 664, 665, 666,
667, 668
Błachowski Stefan 13, 61, 62, 63, 151,
630, 651, 661, 662, 663, 665
Błoński Jan 654
Bobiński Stanisław 476, 661
Bobrowska-Nowak Wanda 627, 629
Bodmer Jochan Jakob 467, 481
Bokszczanin Maria 642
Bolzano Bernard 31, 33, 56, 69, 215,
219, 240, 245, 261, 310, 311, 428, 573,
649, 664
Borel Émile 50, 51
Borowy Waclaw 389, 631, 632, 638, 670
Borzym Stanisław 627, 645, 653
Brandl Johannes 654
Breda van Herman Leo 671
Breitinger Johann Jakob 481

- Brentano Franz 13, 16, 32, 44, 69, 70,
 133, 188, 190, 192, 200, 204, 205,
 213, 215, 219, 222, 229, 232, 236,
 289, 316, 317, 321, 323, 324, 337, 406,
 572, 573, 576, 577, 578, 581, 584, 585,
 605, 606, 653, 659, 662, 663
 Brugmann Karl 249
 Brunswig Alfred 160
 Brzozowski Stanisław 650
 Buchenau Arthur 321
 Buonarroti Michelangelo 488
 Bühler Karl 627

Cairns Dorion 665
 Canova Antonio 488
 Cantor Georg 428, 429, 431
 Carnap Rudolf 374, 562, 567, 669
 Cassirer Ernst 667
 Celms Theodor 225, 666
 Cézanne Paul 445
 Chałubiński Mirosław 647
 Chmaj Ludwik 651
 Chmielewski 403
 Chojecki Artur 338
 Choroszy Jan F. 640
 Christiansen Broder 559
 Chrudzinski Arkadiusz 638
 Chrzanowski Ignacy 632
 Chwistek Leon 14, 15, 427, 503, 505,
 506, 507, 508, 511, 513, 515, 517, 518,
 519, 570, 632, 633, 654, 664, 668, 670
 Chybiński Adolf 642
 Cieszkowski Jerzy 632
 Claus Ludwig Ferdinand 667
 Cohen Hermann 652
 Cohn Jonas 232, 468, 481
 Comte August 366
 Conrad Theodor 70, 160, 661
 Conrad Waldemar 160, 459, 464, 466,
 471, 472, 474, 482, 660, 661
 Conrad-Martius Hedwig 17, 66, 97, 141,
 143, 160, 221, 229, 348, 349, 350, 371,
 437, 450, 451, 509, 663, 664, 665, 667
 Cornelius Hans 86, 162, 215, 219, 374,
 589, 592, 613, 656
 Cornelius Peter von 273
 Couturat Louis 50, 51
 Croce Benedetto 383, 388, 479, 480
 Czarnecki Kazimierz 627, 629
 Czepita Stanisław 657
 Czerniak Stanisław 357
 Czeżowski Tadeusz 669

 Czyżewski Tytus 444, 633

Dante Alighieri 444, 450
 Daubert Johannes 11, 19, 97, 660, 661
 Dąbrowski Stanisław 650
 Dąbwska Izydora 164, 219, 230, 245,
 274, 288, 326, 653
 Demokryt 336
 Des Loges Marian 670
 Descartes René 67, 143, 150, 227, 284,
 307, 321, 442, 603, 605, 653
 Dessoir Max 481
 Dębowski Józef 630, 638
 Dilthey Wilhelm 224, 232, 408, 467,
 483, 484, 643
 Dittrich Ottmar 480
 Dohrn Wolf 471, 472, 473, 474
 Doktor Kazimierz 640
 Dombrowski Maciej 645
 Dostojewski Fiodor 446
 Dudek Jarosław 640
 Duhem Pierre 365
 Durkheim Émile 633
 Dürr Ernst 162
 Dziemidok Bohdan 642, 647, 650
 Dziębowska Elżbieta 642

Ebbinghaus Hermann 48
 Ehrlich Walter 587
 Einhorn Davd 664
 Einstein Albert 450
 Eisler Rudolf 396
 Elsenhaus Theodor 162
 Elzenberg Henryk 18, 465, 633, 634
 Engert Josph 596
 Enriques Federigo 79
 Epikur 322
 Erdmann Benno 33, 50, 52, 53, 293
 Eriugena Jan Szkot 636
 Ermatinger Emil 414, 424
 Estreicher Karol 633
 Euklides 449, 450, 521
 Ewald Oscar 83

Fałat Julian 489
 Farber Marvin 12, 671
 Feist Hans 388
 Fichte Johann Gottlieb 143
 Filozofówna Irena 655
 Fink Eugen 599, 666, 668, 669
 Fredro Aleksander 632
 Frege Gottlob 12, 660

- Gadamer Hans-Georg 665, 668
Galewicz Włodzimierz 62, 74, 323, 599, 605, 615
Galileusz 74, 523, 547, 621
Gallinger August 160, 343, 662
Galsworthy John 446
Garbacz Paweł 644
Garewicz Jan 627
Gawecki Bolesław 644, 656
Gebaßattel Viktor Emil von 70, 160
Geiger Emil 469
Geiger Moritz 17, 66, 68, 69, 70, 71, 97, 229, 424, 449, 468, 471, 472, 660, 662, 664, 666
Geysler Joseph 596, 605, 663
Giergielewicz Mieczysław 388
Gierulanka Danuta 91, 112, 157, 193, 224, 310, 395, 476, 536, 588, 594, 599, 615, 616
Ginsberg Eugenia 16, 283, 284, 295, 629, 630, 666, 668
Głombik Czesław 12, 628, 631, 646, 649, 653
Głowiński Michał 654
Goethe Johann Wolfgang von 392, 407, 471
Golaszewska Maria 638, 653
Gomperz Heinrich 627
Goossens Berndt 163
Goszczyński Seweryn 650
Grabowski Michał 635
Grabowski Tadeusz 423, 634, 635
Gromska Daniela 629, 630, 645
Grotzger Artur 489
Grudzińska Justyna 241, 289, 314
Grzegorzczak Piotr 635
Grzeniewski Ludwik Bohdan 633
Gurwitsch Georges 609
- H**
Hajduk Edward 640
Hamilton William 50
Hansilck Eduard 252
Harassek Stefan 668, 671
Hartmann Eduard von 161
Hartmann Nicolai 358, 406, 609
Hausegger Friedrich von 252
Hegel Georg Wilhelm Friedrich 81, 111, 503, 641
Heidegger Martin 17, 164, 225, 229, 575, 583, 598, 599, 609, 616, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669
Heinrich Erich 160
Heinrich Władysław 12, 23, 632, 635, 636, 644, 649, 651, 656, 660
Heinzel Richard 413, 477, 478
Helman Zofia 642
Helmholz Hermann von 47
Heraklit 49, 627, 628
Herder Johann Gottfried 469, 481
Hering Jean 137, 171, 179, 229, 664, 665
Hernas Czesław 642
Hetper Władysław 439
Hilbert David 12, 433, 632, 636
Hildebrand Adolf 473
Hildebrand Dietrich von 17, 97, 161, 229, 346, 661, 663, 664
Höfler Alois 215, 219, 237, 243, 283, 286, 287, 288, 289, 299, 313, 319, 321
Hofmann Heinrich 141, 161, 209, 221, 509
Holbein Hans (młodszy) 273
Hôpital Guillaume François Antoine de le 50
Hornowski Bolesław 631
Hostyński Lesław 634
Hume David 36, 69, 71, 92, 143, 152, 370, 430, 431, 432, 433
Husserl Edmund 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 27, 30, 35, 41, 44, 50, 51, 53, 59, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 96, 97, 98, 110, 112, 113, 118, 130, 131, 132, 133, 137, 138, 141, 143, 148, 150, 151, 153, 156, 157, 158, 159, 163, 164, 165, 166, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 236, 257, 270, 271, 274, 278, 283, 284, 285, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 305, 309, 310, 319, 323, 326, 329, 334, 335, 337, 345, 348, 350, 357, 358, 359, 360, 363, 364, 375, 379, 384, 388, 395, 397, 406, 423, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 439, 443, 459, 468, 471, 472, 475, 476, 477, 481, 482, 483, 503, 505, 508, 509, 512, 519, 520, 521, 536, 541, 546, 571, 572, 573, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 583, 584,

- 585, 586, 587, 588, 589, 590, 593,
594, 595, 596, 598, 599, 600, 601,
602, 603, 604, 605, 606, 607, 608,
609, 610, 611, 612, 613, 614, 615,
616, 617, 619, 620, 625, 626, 659,
660, 661, 662, 663, 664, 666, 667,
668, 669, 670, 671
Husserl Gerhart 665, 667
Hutnikiewicz Artur 641
- I**
Idaszak Danuta 642
Igel Salomon 192, 316, 629, 630, 663
Ingarden Roman 12, 14, 16, 17, 18, 19,
20, 53, 89, 96, 97, 136, 152, 159, 163,
166, 169, 190, 209, 219, 229, 275,
292, 305, 307, 310, 342, 345, 357,
362, 369, 385, 386, 387, 389, 390,
391, 392, 393, 394, 396, 398, 401,
402, 403, 405, 406, 407, 408, 409,
410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417,
418, 419, 420, 421, 422, 424, 425,
427, 429, 435, 436, 437, 438, 439,
441, 442, 443, 444, 445, 446, 448,
449, 450, 451, 453, 459, 460, 461,
462, 463, 464, 465, 496, 497, 503,
520, 521, 522, 535, 557, 558, 559,
561, 598, 599, 613, 616, 661, 662, 663,
664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671
Iwanicki Józef 671
- J**
Jadacki Jacek Juliusz 627, 628, 629,
630, 644, 645
Jadczak Ryszard 630, 653, 654
Jaensch Erich Rudolf 637
Jakimowicz Irena 633
Jakub de Voragine 402
Jakubiak Małgorzata 640
James William 39, 45, 46, 152, 419
Janet Pierre 637, 652, 666
Janka Tadeusz 648
Jasieński Bruno 444
Jasińska Maria 650
Jaworski Marek 653
Jedynak Stanisław 651
Jollesa André 414
- K**
Kainz Friedrich 383
Kamiński Stanisław 644
Kant Immanuel 53, 67, 71, 99, 100, 143,
157, 212, 232, 346, 347, 348, 359,
369, 370, 406, 573, 579, 594, 595,
605, 608, 637
Karcz Andrzej 638, 639
Karpiński Jakub 647
Kasprowicz Jan 649
Kastil Alfred 321
Kaszyński Krzysztof 634
Katz David 62, 279, 662, 665
Kaufmann Felix 664
Kaufmann Fritz 666, 667
Kawelec Paweł 374
Keilbach Wilhelm 599
Kiczuk Stanisław 656
Kielar-Turska Maria 651, 652
Kirchhoff Gustav Robert 476
Kitab Shakir 638
Klein Felix 449
Kleiner Juliusz 18, 649
Kluba-Połatyńska Anna 650
Kłósak Kazimierz 646
Kodisowa Józefa 476, 661
Koffka Kurt 572
Köhler Wolfgang 230, 629, 630, 666
Kołaczkowski Stefan 18, 425, 670
Kołakowski Leszek 640, 641
Kołątaj Jerzy 646
Königsberger Leo 659
Kopernik Mikołaj 450
Kosnarewicz Elwira 627, 628, 630, 631,
635, 652, 655
Kostyrko Teresa 633
Kotarbiński Tadeusz 15, 17, 343, 518,
523, 535, 536, 537, 540, 542, 543,
544, 545, 546, 547, 548, 549, 550,
551, 552, 554, 628, 639, 640, 646,
652, 654, 657, 662, 664, 667
Kowalski Szymon 631
Koyré Alexander 229, 664, 667
Kozak Jan Blahoslav 640, 670
Kraus Oskar 229, 640, 663
Kreibig Josef Klemens 245, 308
Kremer Rend 599, 601
Kridl Manfred 18, 383, 389, 390, 393,
401, 402, 638, 639, 670
Kroński Tadeusz 17, 373, 459, 640, 641,
670, 671
Krzemicka (Krońska) Irena 19, 615,
640, 641, 669, 670, 671
Krzyżanowski Julian 401, 641, 642, 670
Krzyżewski Krzysztof 636
Kucharski Eugeniusz 414
Kuderowicz Zbigniew 641
Külpe Oswald 162, 229, 557, 572

- Landgrebe Ludwig 665, 666
Lask Emil 609
Lavoisier Antoine 74
Lechniak Marek 644
Leconte de Lisle Charles-Marie-René 633, 634
Leibniz Gottfried Wilhlem 50, 143, 479, 481, 634
Leijenhorst Cees 11
Le Roy Édouard 637, 666
Lessing Gotthold Ephraim 448, 460, 483
Leszczyński Jan 654, 671
Leśniewski Stanisław 428, 429, 434
Lewański Julian 18
Lewicki Andrzej 631
Lewicki Bolesław Włodzimierz 497
Lewin Kurt 629, 630, 666
Leukippos 322
Leumann Ernst 664
Lévinas Emmanuel 357, 395, 599, 616, 667, 668
Lévy-Bruhl Lucien 633
Leyendecker Herbert 66, 71, 160, 424
Liedke Antoni 648
Linke Paul Ferdinand 161, 663
Lipps Hans 661, 665, 666, 667
Lipps Theodor 11, 50, 66, 70, 71, 229, 232, 468, 471, 472, 473, 660
Lissa Zofia 493, 642, 671
Lochac Emmanuel 392
Locke John 44, 92, 481, 655
Loewenstein Karl Konstantin 71
Lohmar Dieter 575
London Fritz 665
Lorczyk Andrzej 634
Lorentz Hendrik 450
Lotze Hermann Rudolf 601
Löwith Karl 665
- Łempicki Zygmunt 18, 382, 397, 398, 405, 407, 409, 424, 425, 467, 473, 642, 643, 662, 664, 670
Łempicka Wanda 662
Łobaczewski Nikolaï 449, 520
Łoś Jan Nepomucen Bonifacy 448
Łukasiewicz Dariusz 27, 34, 165
Łukasiewicz Jan 13, 35, 36, 259, 636, 639, 643, 649, 652, 661
Łuszczewska Seweryna 664, 669
- Mach Ernst 47, 83, 84, 85, 86, 88, 194, 374, 592
Machnaczej Jerzy 370
Mahnke Dietrich 665
Mahrburg Adam 652
Malebranche Nicolas de 67, 69
Malinowski Bronisław 654
Mann Thomas 445
Manthey Franciszek 648
Marcel Gabriel 667
Marcuse Herbert 667
Maréchal Josphe 605
Markiewicz Barbara 627, 628, 629, 630, 645
Martiniak Eduard 253
Marty Anton 27, 229, 246, 577
Maryniarczyk Andrzej 627, 628, 636, 643, 648, 655
Maślanka Julian 632
Matuszewski Ignacy 403
Maxwell James Clerk 360
Mączka Janusz 656
Mehlberg Henryk 166, 575, 664, 668
Meinong Alexius 58, 59, 70, 215, 219, 229, 230, 241, 276, 286, 289, 292, 293, 296, 300, 308, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 236, 503, 508, 509, 643
Metallman Joachim 83, 644, 656, 662, 664
Messer August 162, 593
Metzger Arnold 599, 664, 665, 669
Meumann Ernst 468
Meyerson Émile 644
Meyer Theodor A. 460, 481
Mężyński Kazimierz 635
Michalski Bohdan 613, 654
Michalski Konstanty 13, 49, 645, 646, 662
Mickiewicz Adam 396, 397, 445, 539, 638
Miklaszewska Justyna 633, 634, 636, 638, 645, 652, 656
Millais John Everett 488
Mill John Stuart 50, 476, 477, 639
Millet Jean-François 488
Miłoś Czesław 638, 640
Minkowski Eugène 667, 669
Mizera Janusz 633, 634, 636, 638, 645, 652, 656
Młodożeniec Stanisław 444, 448
Mokrzycki Edmund 647
Moog Willy 601
Mörchen Hermann 668
Mordka Artur 137

- Moskiewicz Georg 63
Müller Georg Elias 13, 61, 62, 63, 628,
631, 636, 649
- N**
Nadolny Anastazy 648
Natorp Paul 94, 143, 162, 369, 573, 652
Nelson Leonard 636
Neuer Adam 642
Neumann Friedrich 667
Neurath Otto 566, 669
Neuteih Marian 494
Neue Heinrich 595
Newton Isaac 438
Neyman Elżbieta 647
Nietzsche Friedrich 503, 510, 519
Nogal Agnieszka 634
Norwid Cyprian Kamil 403, 418
Nowaczyński Piotr 632
- O**
Ofierska Maria 647
Oesterreich Konstantin Traugott 611
Ogrodnik Bogdan 638
Ortwin Ostap 629, 630
Osiński Ludwik 635
Ossowska Maria 646, 647, 668
Ossowski Stanisław 557, 558, 559, 560,
646, 647, 669
Ostrowska Krystyna 652
- P**
Paczkowska-Łagowska Elżbieta 653, 654
Paluchowski Andrzej 632
Pasenkiewicz Kazimierz 633
Pastuszka Józef 19, 395, 396, 397, 398,
597, 647, 648, 670
Patočka Jan 14, 373, 374, 375, 376, 379,
640, 669, 670, 671
Patryas Wojciech 657
Pawlicki Stefan 635, 649
Pawlikowski Tomasz 628
Peiffer Gabrielle 599, 616
Pelc Jerzy 641
Peters Richard 388
Petrażycki Leon 102
Petzoldt Joseph 87
Pfähder Alexander 17, 66, 68, 70, 71,
97, 161, 229, 292, 293, 301, 345, 361,
424, 660, 661, 662, 668, 669
Pfeiffer Johannes 407
Piesko Maria 656
Pitagoras 55, 309
Platon 67, 69, 128, 131, 313, 395, 402,
428, 479
- Ples-Beben Marta 59, 466, 588
Plessner Helmuth 662
Plotyn 479
Płomieński Jerzy Eugeniusz 654
Poincaré Henri 50, 51, 101, 439, 449,
510, 519, 632
Polak Ryszard 636, 656
Pol Maria Adela 637
Porębowicz Edward 649
Porębski Czesław 289, 321
Póltawski Andrzej 638
Prel Carl du 469
Prinzhorn Hans 166
Pronaszko Andrzej 633
Pronaszko Zbigniew 633
Protagoras 616
Prusik Waldemar 634
Przetacznik Maria 651
Przywara Erich 595, 596
Ptolemeusz Klaudiusz 450
Puzyna Józef 636
- R**
Raczyńska Irena 666
Rang Bernhard 27, 165
Regnault Henri Victor 76
Reinach Adolf 17, 66, 69, 71, 97, 132,
161, 229, 314, 318 352, 353, 354, 355,
356, 369, 370, 371, 424, 636, 660,
661, 662, 663, 664
Reyer Wilhelm 599
Reymont Władysław 387, 460
Rickert Heinrich 229, 424, 472, 476,
477
Riehl Alois 473
Riemann Bernhard 449, 450
Rintelen Fritz-Joachim 605
Ritzel Hermann 161, 347, 663
Rodziewiczówna Maria 446
Roetteken Hubert 468
Romahn Edmund 629, 630
Rosińska Zofia 15, 630
Roskwitalski Józef 19, 593, 595, 648,
669
Rosnerowa Hanna 641
Rozenblum-Augustowski Aleksander 19,
162, 229, 571, 649, 661, 664, 665, 669
Rozenvalds Juris 225
Rubczyński Witold 644, 655, 656, 662,
663
Ruisdael Jacob von 485, 486
Russell Bertrand 50, 429, 435, 503, 510,
517, 633

- Rzepa Teresa 627, 628, 631, 635, 652, 655
- Salmon Christopher Verney 165, 667
- Sartre Jean-Paul 670
- Schapp Wilhlem 71, 97, 209, 221, 661
- Schayer Stanisław 664
- Scheler Max 17, 66, 68, 69, 71, 72, 97, 132, 156, 161, 229, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 424, 595, 596, 598, 609, 636, 660, 662, 663, 664, 665, 666, 669, 670
- Schelling Friedrich Wilhelm Joseph 81, 111
- Scherer Wilhlem 467, 469
- Schiel Jacob 476
- Schiller Friedrich 445
- Schlick Moritz 562, 565, 627
- Schmidt Erich 643
- Schmierer Zygmunt 629, 630
- Schopenhauer Artur 337, 338
- Schrade Ulrich 634
- Schröder Edward 643
- Schuhmann Karl 11, 370, 627
- Schumann Friedrich 70
- Schütz Alfred 668
- Segał Jakub 468, 572, 573
- Sepp Hans Reiner 166
- Sękowski Franciszek 476
- Sepiolo Michał 656
- Shaftesbury Anthony Ashley Cooper 479
- Shaw George Bernard 485
- Sidorek Janusz 41, 50, 84, 130, 164, 209, 224, 225, 257, 274, 283, 310, 326, 396, 397, 430, 480, 481, 541, 583, 587, 593, 598, 615, 616
- Sierpiński Wacław 636
- Sigwart Christoph von 50, 53, 98, 476
- Skibniewski Stefan Leon 629, 630
- Simmel Georg 161, 424, 474, 652
- Singer Samuel 477
- Skoczowski Jan 627
- Skowron Zbigniew 642
- Skriabin Aleksander 495, 642
- Skwarczyńska Stefania 18, 395, 649, 650, 671
- Sławiński Janusz 654
- Słowacki Juliusz 397, 402, 403, 444, 445, 638, 649
- Słupecki Jerzy 644
- Smith Barry 370
- Smolak Marek 657
- Smoluchowski Marian 655
- Sobeski Michał 468
- Soin Maciej 654
- Sokrates 128, 131, 427, 428, 434, 435, 640
- Sorbjan Anna 650
- Sosnowski Leszek 643
- Sośnicki Kazimierz 476
- Souriau Étienne 383, 388
- Sowinski Grzegorz 225, 433, 599, 616
- Spencer Herbert 639
- Spiegelberg Herbert 17, 668, 669
- Spinoza Baruch 50, 284, 636
- Stachowski Ryszard 627, 628, 630, 631, 635, 652, 655
- Stanosz Barbara 562
- Staroniewicz Marcelli 654
- Stavehagen Kurt 665
- Steenbakkers Piet 11
- Stefanowska Zofia 632
- Stein Edith 161, 166, 221, 229, 370, 371, 575, 599, 663, 664, 665, 667
- Stein Ignacy 238
- Steinen Karl 24
- Steinhagen Olga 633
- Stern William 577
- Stępnik Małgorzata 647
- Stigler Robert 63
- Straszewska Maria 632
- Straszewski Maurycy 644, 649
- Stróżewski Władysław 357, 638
- Strzemiński Władysław 633
- Stumpf Carl 32, 58, 70, 229, 230, 232, 236, 240, 241, 257, 261, 283, 284, 285, 287, 292, 296, 299, 470, 474, 475, 577, 629, 630, 653, 656, 659, 663, 666
- Suchodolski Bogdan 17, 365, 424, 425, 650, 666, 667
- Sudolski Zbigniew 632
- Surowska Barbara 643
- Surma Piotr 644
- Szacki Jerzy 647
- Szajnocha Karol 402
- Szczerbińska-Polak Małgorzata 656
- Szewczuk Włodzimierz 636
- Szmyd Jan 627, 651
- Szman Stefan 18, 415, 651, 652, 670
- Szumilewicz-Lachman Irena 656
- Szylewicz Arthur 654
- Szymaniak Agata 648

- Szymczyk Jan 647
Szyroka Izabela 643
- Śliwiok Józef 646
- Tatarkiewicz Władysław 13, 65, 160, 236, 599, 640, 653, 662
Tichener Edward B. 338
Tomasz z Akwinu 166, 599
Tönnies Ferdinand 361
Troeltsch Ernst 365
Trzynadłowski Jan 650
Turowicz Maria 159, 305, 385, 390, 396, 401, 406, 424, 437, 463, 497, 637
Tuwim Julian 448
Twardowski Kazimierz 13, 14, 16, 27, 61, 70, 133, 163, 164, 165, 169, 186, 187, 192, 203, 215, 219, 220, 230, 232, 233, 236, 237, 245, 261, 264, 265, 274, 276, 283, 288, 289, 290, 292, 300, 302, 305, 308, 323, 326, 329, 331, 333, 334, 336, 337, 338, 386, 406, 409, 428, 470, 475, 479, 481, 482, 628, 629, 630, 631, 635, 636, 637, 639, 642, 643, 652, 653, 655, 660, 662, 664, 665, 669, 671
Tyburski Włodzimierz 634
Tyl Mirosław 634
- Ueberweg Friedrich 284, 611
Ujejski Józef 649
Usowicz Aleksander 646
Utitz Emil 640
- Vossler Karl 479, 480
- Wagner Richard 495
Wajs Andrzej 599, 616
Walicki Andrzej 641
Walther Gerda 166, 665
Walzel Oskar 473, 478
Wartenberg Mścisław 637
Wat Aleksander 448
Weber Max 365
Weintraub Wiktor 641
Werner-Silberstein Ada 407, 473
- Wertheimer Max 629, 630, 666
Weryho Władysław 643, 652
Węgrzecki Adam 363, 638
Whitehead Alfred North 429, 435, 503, 644, 645
Wilkosz Witold 520
Windakiewicz Stanisław 641
Windelband Wilhelm 476
Winkler Robert 596
Winter Maximilien 50
Witasek Stephan 241, 242, 468, 471
Witkiewicz Stanisław Ignacy 19, 445, 589, 613, 614, 654, 670, 671
Wittgenstein Ludwig 562
Witwicki Tadeusz 16, 325, 655, 664, 669
Witwicki Władysław 242, 263, 328, 386, 627, 639, 640, 652, 655, 660, 665, 666
Woleński Jan 627, 630, 633, 644, 645, 654, 656
Wölfflin Heinrich 518
Woroniecki Michał 634
Wólczyński Wojciech 655
Wundt Wilhelm 47, 83, 338, 653, 656
Wyka Kazimierz 641
Wyszyńska Anna 651
- Zakrzewski Stanisław 636
Zamecki Stefan 654
Zawiliński Roman 238
Zawirski Zygmunt 316, 583, 645, 654, 655, 656, 663, 670
Zeller Eduard 467
Zermelo Ernst 434
Ziegenfuss Werner 383
Zieleńczyk Adam 476
Ziemiński Zygmunt 657
Zimmermann Robert 29, 215, 219, 653
Znamierowski Czesław 17, 284, 351, 476, 656, 657
Znanięcki Florian 636
Zychowicz Juliusz 599
- Żebrowska Maria 651
Żeromski Stefan 387, 632